

УДК 614.841.332

*В. А. Кобко, канд. іст. наук
(ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)*

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДСНС УКРАЇНИ

У статті розкриваються деякі аспекти визначення критеріїв оцінки системи управління процесом виховання майбутніх фахівців пожежної безпеки в умовах підготовки у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Застосування комплексу запропонованих критеріїв дозволяє визначити такі основні особливості системи управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій: структура системи знаходиться в процесі інтенсивного становлення, що має, в основному, емпіричний характер; критерії оцінки ефективності окремих ланок системи не розроблені; рівень управлінських умінь окремих представників підструктур системи не визначений; об'єктом управління є система (виховання); суб'єкт управління є об'єктом управління стосовно вищої управлінської підструктури, що обумовлює існування універсальних методів управління, застосовних до всіх ланок управлінського ланцюга.

Ключові слова: критерій, оцінка, система, управління, процес, виховання, фахівець, пожежна безпека, вищий навчальний заклад, Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

В. А. Кобко

К ВОПРОСУ О КРИТЕРИЯХ ОЦЕНКИ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССОМ ВОСПИТАНИЯ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПОЖАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В УСЛОВИЯХ ПОДГОТОВКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ ДСНС УКРАИНЫ

В статье раскрываются некоторые аспекты определения критериев оценки системы управления процессом воспитания будущих специалистов пожарной безопасности в условиях подготовки в высших учебных заведениях Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям. Использование комплекса предложенных критериев позволяет определить следующие основные особенности системы управления воспитанием в высших учебных заведениях Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям: структура системы находится в процессе интенсивного роста, что имеет, в основном, эмпирический характер; критерии оценки эффективности отдельных звеньев системы не разработаны; уровень управленческих умений отдельных представителей подструктур системы не определен; объектом управления является система (воспитание); субъект управления является объектом управления относительно высшей управленческой подструктуры, что обуславливает существование универсальных методов управления, применимых ко всем звеньям управленческой цепи.

Ключевые слова: критерий, оценка, система, управление, процесс, воспитание, специалист, пожарная безопасность, высшее учебное заведение, Государственная служба Украины по чрезвычайным ситуациям.

ON CRITERIA FOR EVALUATING OF FUTURE FIRE-FIGHTERS EDUCATION PROCESS MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF SES OF UKRAINE

The article deals with some aspects of the criteria definition for evaluating of future fire-fighters education process management in higher educational institutions of SES of Ukraine. The complex of proposed criteria allows to determine such basic features of education management in higher educational institutions of SES of Ukraine: the structure of the system is under heavy development, which is mainly empirical; criteria for assessing the effectiveness of individual components of the system have not been developed; the skills level of substructures' individual members is not defined; system (education) is the object of control; the subject of management is in the same time an object of higher administrative substructure management, this provides the existence of universal management practices applicable to all parts of the management chain.

Key words: criteria, assessment system, management, process, education, expert in fire safety, higher education institution, the State Emergency Service of Ukraine.

Постановка проблеми. Невирішеність і складність багатьох проблем теорії і практики освіти в нових умовах соціально-економічного та інформаційно-культурного розвитку України обумовили інтерес до подальших наукових розвідок сутнісних характеристик управління процесом виховання.

Бурхливі розбудовчі процеси, започатковані в галузі вищої освіти [1], диктують потребу у подальших дослідженнях критеріїв оцінки системи управління процесом виховання майбутніх фахівців пожежної безпеки в умовах підготовки у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. У своїх теоретичних розвідках ми спиралися на наукові роботи А. Бойко, І. Винниченко, Г. Глухова, В. Жук, О. Кондратюк, І. Мартинюк, В. Петрович, Б. Гаєвського, В. Галузинського, Н. Євтуха, В. Лисовського, Л. Баришнікової, З. Береговського, О. Камінського, А. Калініченко, О. Корольчука, М. Поночовного та інших. Нас, передусім, цікавлять критерії оцінки системи управління процесом виховання майбутніх фахівців пожежної безпеки в умовах підготовки у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Постановка задачі та її розв'язання. Процес управління виховним аспектом навчання у вузах Державної служби України з надзвичайних ситуацій здійснюється, має свої особливості а, отже, стає актуальним питання про визначення критеріїв оцінки системи управління процесом виховання. Загалом, дослідження проблеми створення цілісної системи управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій, що готують фахівців пожежної безпеки, видається перспективним напрямком дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Потребують узагальнення наявні теоретичні міркування щодо визначення критеріїв оцінки системи управління процесом виховання, що дозволить виокремити авторське тлумачення змісту досліджуваного питання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Термін «критерій» визначається як основний компонент, ознака, на основі якої проводиться оцінка, визначення чи класифікація чого-небудь, мірило судження, оцінки [2]. Слід погодитись з В.І. Гінецинським, на думку якого критеріями виступають властивості досліджуваного (оцінюваного) об'єкта, що виражають істотні його характеристики і тому підлягають оцінці. Загалом, розглянуті характеристики мають утворювати взаємозалежну систему, можливість використання якої відкривається при використанні системно-структурного підходу при здійсненні незалежних процедур виміру [3].

У дослідженнях технології процесів діяльності вузу спостерігається перевага якісних характеристик над кількісними, що обумовлено особливостями інтелектуальної діяльності людини, у якій переважають фактори якості й утруднений збір, вимір і оцінка кількісної інформації.

Існує думка, що при визначенні якості підготовки фахівця у вищій школі оцінці можуть підлягати: 1) ступінь відповідності знань, вмінь, навичок та соціально-психологічних якостей молодих фахівців вимогам практики; 2) матеріально-технічні, людські, фінансові та інші засоби, наявні у вищій школі; 3) організація вищої школи та управління нею; 4) вища освіта як соціальний процес [4].

За загальним правилом, системи, подібні до системи управління вихованням вузу, розглядаються вченими як такі, що характеризуються високим ступенем невизначеності категорій ефективності, результативності, продуктивності і якості [5].

Слід зауважити, що математичний опис соціальних процесів ускладнений тим, що на поведінку людей, які беруть участь у них, впливає ряд непередбачених випадків. У будь-якому процесі виміру присутні такі складові, як об'єкт, спостерігач, захід-еталон, за допомогою якого порівнюються вимірювані показники, вимірник-інструмент, метод, результат, виражений в абсолютних чи відносних одиницях.

На нашу думку, можна виділити три основних підходи до способу аналізу ефективності системи управління процесом виховання майбутніх фахівців пожежної безпеки в умовах підготовки у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій:

1) як критерії оцінки ефективності системи управління (суб'єкта управління) розглядати умови, у яких вона функціонує (прогностичні, психолого-педагогічні, кадрові, організаційні, правові тощо);

2) оцінювати ефективність системи управління через оцінку ефективності виховної системи – об'єкта управління, а саме, через оцінку кінцевого результату виховної діяльності – рівня вихованості курсантів (оцінка рівня розвитку соціально і професійно значимих якостей особистості);

3) визначати ефективність системи управління вихованням через оцінку рівня розвитку управлінських якостей курсанта як об'єкта управління.

Кожен з даних підходів до оцінки ефективності системи має свої переваги, достовірність отриманих результатів безпосередньо залежить від умов проведення оцінки.

Перший зі способів досить складний, вимагає одночасного урахування й аналізу великої кількості розрізнених факторів, кожен з яких, у свою чергу, відрізняється динамічністю. При дотриманні даних умов його результати є високоточними, але на короткий відрізок часу.

Другий спосіб виміру вимагає великих витрат часу для одержання об'єктивних результатів – між управлінським впливом і проявом вихованості-невихованості як його результату лежить довгий період особистісного реформування. Крім того, вихованість, як сукупність якостей особистості, в узагальненій формі соціальних відносин людини є динамічним явищем, яке змінюється згодом, що може поставити під сумнів результативність управлінської роботи.

Третій спосіб застосовується за наявності можливості для курсантів використовувати свої управлінські уміння і навички на практиці, тобто при сформованості і функціонуванні курсантського самоврядування.

Аналіз переваг і недоліків вищезгаданих способів оцінки дозволяє зробити висновок про перспективність суб'єктно-об'єктного підходу до розробки критеріїв, який, по суті, є синтезом вищенаведених способів, а саме: облік максимальної кількості істотних факторів, що впливають на процес управління вихованням курсантів, визначення результативності управлінської системи через визначення рівня досягнення виховних цілей, аналіз результативності діяльності лідерів курсантського самоврядування.

Рівень розвитку управлінських умінь курсантів може бути оцінений за рівнем розвитку важливих для управлінської діяльності якостей.

Організаційна структура управління – це взаємодія підрозділів у закладі, розподіл обов'язків, повноважень між ними, порядок функціонально-технологічних зв'язків, що виникають у

процесі управління, тощо. Структурними компонентами системи є її базові характеристики, сукупність яких забезпечує сам факт існування системи, її своєрідність. Носіями структурних компонентів системи управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій є посадові особи, зайняті в управлінській діяльності.

У структурі управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій, на нашу думку, можна виділити стратегічний, тактичний та оперативний рівні. Функціональні компоненти системи управління характеризують зв'язки структурних компонентів у динаміці досягнення мети управлінської системи. Вони є самостійними видами діяльності, що змінюють один одного у визначеній послідовності і утворюють управлінський цикл.

Аналіз структури і функцій системи управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій з метою одержання в процесі їхньої оцінки найбільш об'єктивних даних вимагає поділу критеріїв на структурні і функціональні, останні, у свою чергу, варто поділити на загальні і спеціальні.

До структурних критеріїв відносяться такі ієрархічні складові системи управління вихованням, функціонування яких може забезпечити в даних обставинах успішне досягнення управлінських цілей.

Що стосується функціональних критеріїв, то загальними, взаємозалежними критеріями оцінки рівня функціонування системи управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій можуть бути:

- 1) наявність цілей управління (на етапі визначення мети);
- 2) спрямований характер даного процесу (концентрація зусиль на якнайшвидшій розробці оптимального варіанта досягнення поставленої мети) (на етапі планування);
- 3) рівень реалізації управлінських планів (на етапі організації);
- 4) можливість внесення необхідних змін у наступний цикл управління, що починається з визначення мети (на етапі корекції) тощо.

Спеціальними критеріями оцінки ефективності функціонування системи управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій управління на різних етапах управлінського циклу можна вважати:

- 1) наявність ієрархії цілей за управлінськими рівнями: усвідомлення учасниками управлінського процесу свого місця і ролі в управлінні, чітке розмежування функцій усіх зайнятих в управлінській діяльності, знання учасниками управлінського процесу своїх функціональних обов'язків і функцій сусідніх горизонтальних і вертикальних підрозділів системи, єдність у розумінні загальних і спеціальних цілей і завдань управління серед учасників процесу, чітке розмежування учасниками управління своїх виховних і управлінських функцій (на етапі визначення мети);

- 2) наявність органу планування конкретної діяльності, що забезпечить досягнення цілей управління, організоване вивчення суб'єкта й об'єкта управління, організоване вивчення сучасних вітчизняних та зарубіжних методик планування, визначення точного терміну реалізації того чи іншого рішення і відповідальних за його виконання, гармонійне поєднання нормативного і варіативного підходів до вибору способів досягнення цілей управління усіма управлінськими рівнями (на етапі планування);

- 3) оволодіння учасниками управлінського процесу вміннями і навичками, що стосуються організації реалізації розроблених планів, можливість для учасників системи управління підвищувати рівень знань по теорії і практиці управління, координація функцій підсистем управління (на етапі організації);

- 4) наявність параметрів оцінки попередніх етапів управління, наявність критеріїв оцінки якості функціонування системи виховної роботи вузу як об'єкта управління, зацікавленість учасників управлінського процесу у внесенні змін у новий цикл управління, спрямованих на підвищення ефективності (на етапі корекції).

Запропоновані критерії є показниками основних, пов'язаних між собою управлінських етапів, що дозволяє проводити проміжну оцінку управлінського циклу. Ці критерії охоплюють сферу суб'єктно-об'єктних відносин у процесі управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій і дозволяють зробити висновки з приводу кінцевого результату даного процесу, а також вказують напрямок подальшого удосконалення управлінської діяльності.

Проте, на нашу думку, найважливішими критеріями оцінки ефективності функціонування системи управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій, що спроможні відображати реальні зміни, що відбулися в освітній системі вузу за рахунок упровадження нової системи управління, можна вважати:

- 1) наявність ієрархії цілей за управлінськими рівнями, що передбачає чіткий нормативний поділ функціональних обов'язків учасників управлінської діяльності);
- 2) відповідність структури системи управління вихованням поставленим цілям;
- 3) систематичне здійснення аналізу ефективності управління суб'єктами управлінської діяльності;
- 4) сформованість цілісної системи виховання як об'єкта управління;
- 5) наявність критеріїв оцінки якості функціонування системи виховної роботи вузу як об'єкта управління.

Застосування комплексу запропонованих критеріїв дозволяє аналізувати існуючу систему управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Аналіз може бути проведений шляхом спостереження за діяльністю системи управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій, шляхом контент-аналізу нормативної документації, що регулює структуру і функціонування системи виховання, шляхом бесід з викладачами, викладачами-наставниками (кураторами), заступниками начальників факультетів з навчальної та виховної роботи, начальниками кафедр, курсантським активом, за допомогою бліц-опитувань і анкетування зайнятих в управлінському процесі, у тому числі керівників секцій, ансамблів, гуртків, працівників бібліотек, їдалень тощо, а також курсантських колективів. Аналіз існуючої системи управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій також передбачає визначення і вивчення суб'єктів і об'єктів системи управління, їхнього усвідомлення себе в цій ролі, особливостей суб'єктно-об'єктних відносин у системі управління вихованням та їх документального закріплення тощо. Окремої перевірки потребує перевірка наявності нормативно-правових актів, що врегульовують управлінську діяльність по вертикалі і горизонталі на загальноузівському, факультетському рівнях тощо.

Висновки.

Застосування комплексу запропонованих критеріїв дозволяє визначити такі основні особливості системи управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій: структура системи знаходиться в процесі інтенсивного становлення, що має, в основному, емпіричний характер; критерії оцінки ефективності окремих ланок системи не розроблені; рівень управлінських умінь окремих представників підструктур системи не визначений; об'єктом управління є система (виховання); суб'єкт управління є об'єктом управління стосовно вищої управлінської підструктури, що обумовлює існування універсальних методів управління, застосовних до всіх ланок управлінського ланцюга.

Система управління вихованням курсантів має бути гармонійним сполученням динамічного і статичного елементів; бути децентралізованою із загальним координуючим центром; повинна гармонійно поєднувати аудиторний і позааудиторний компонент виховання; має базуватися на зрозумілій і прийнятній ідеології вузу тощо.

Перспективи подальших досліджень.

Існує потреба подальших розвідок теоретичних основ управління виховним процесом вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Зокрема, потребує теоретичного обґрунтування і введення в практику нова система управління вихованням, що відповідає вимогам сьогодення.

Список літератури

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 1600 с.
3. Гинецинский В.И. Педагогический коллектив как субъект профессиональной специализированной деятельности // Теория и практика управления школой. – Барнаул, 1983. – С. 55-57.
4. Вузовская наука сегодня: Организация, управление, функционирование / Добрускин М.Е., Мурашко А.Г., Петров Э.Г., Путятин Е.П., Сахно Н.Н., Сумятин В.Н. / Под ред. М.Е. Добрускина. – Харьков: РИП «Оригинал», 1995. – 232 с.
5. Каминский О.Е. Новые информационные технологии в управлении многофункциональными объектами (на примере системы управления высшим учебным заведением). – Дис... канд. экон. наук: 08.03.03. – К., 1997. – 153 с.

References

1. Law of Ukraine "On education" from 07.01.2014 g. [Electronic resource]. - Re-press access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Soviet Encyclopedic Dictionary / Ch. Ed. A.M. Prokhorov. 2nd ed. – M .: Sov. Encyclopedia, 1983. – 1600 p.
3. Hynetsynskyy V.I. Teaching staff as Subjekt-Specialized Professional Activity // Theory and practice of management school. management – Barnaul, 1983. – P. 55-57.
4. High school science today: Organization, Management, functioning / Dobruskin M.E., Murashko A.G., Petrov E.G., Putyatyn E.P., Sakhno N.N., V.N. Sumyatyn / Ed. M.E. Dobruskina. – Kharkiv: RIP "Original", 1995. – 232 p.
5. Kaminskii O.E. New Information Technologies in Multifunctional Object Management. - Dis ... candidate.of Sciences (econ): 03.08.03. – K., 1997. –153 p.

